

Lagrådsremiss

Barn som bevittnat våld

Regeringen överlämnar denna remiss till Lagrådet.

Stockholm den 16 februari 2006

Thomas Bodström

Annika Lowén
(Justitiedepartementet)

Lagrådsremissens huvudsakliga innehåll

Det finns ett behov av att förstärka stödet och rättigheterna för barn som bevittnar brott av och mot närstående personer. Barn som på detta sätt drabbas av brott kan ha samma behov av stöd som barn som själva utsätts för brott. För att lyfta fram det behov av stöd och hjälp som denna grupp barn kan ha och för att förtydliga socialtjänstens ansvar för att tillgodose dessa barns behov föreslås i lagrådsremissen att det skall slås fast i socialtjänstlagen att barn som bevittnar våld eller andra övergrepp av eller mot närstående vuxna är offer för brott.

Det lämnas också förslag om att barn som bevittnar ett brott som är ägnat att skada barnets trygghet och tillit i förhållande till en närstående person skall ha rätt till brottsskadeersättning från staten.

I lagrådsremissen föreslås även att målsäganden i fler situationer än för närvarande skall få information om vilka bestämmelser som gäller för meddelande av besöksförbud, vilket även kan komma barn till godo. Informationen skall enligt förslaget bl.a. lämnas när en frihetsberövad gärningsman skall frigges eller har blivit beviljad någon form av utevistelse.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 15 november 2006.

Innehållsförteckning

1	Beslut.....	4
2	Lagtext.....	5
2.1	Förslag till lag om ändring i lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt	5
2.2	Förslag till lag om ändring i brottsskadelagen (1978:413).....	7
2.3	Förslag till lag om ändring i lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård	9
2.4	Förslag till lag om ändring i lagen (1998:603) om verkställighet av slutna ungdomsvård.....	10
2.5	Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453).....	11
3	Ärendet och dess beredning.....	12
4	Allmänna utgångspunkter.....	12
5	Barn som bevittnat våld.....	14
5.1	Socialtjänstens ansvar för brottsoffer.....	14
5.2	Socialtjänstens ansvar för barn	15
5.3	Behov av att förtydliga socialtjänstens ansvar	15
6	Ersättning till barn som bevittnar brott.....	18
6.1	Utgångspunkter	18
6.2	Skadestånd för chockskador	19
6.3	Brottsskadeersättning till barn som bevittnar brott.....	21
6.4	En ny rätt till brottsskadeersättning för barn.....	22
6.4.1	Brottsskadeersättning för brott som är ägnade att skada tryggheten och tilliten hos ett barn.....	22
6.4.2	Ersättningens storlek.....	26
6.4.3	Brottsoffermyndighetens beslutsunderlag m.m.	26
6.4.4	Företrädare för barnet och hantering av utbetald ersättning.....	27
7	Besöksförbud skyddar även barnen.....	29
7.1	Besöksförbud ger skydd för barn.....	29
7.2	Information till målsäganden under förundersökningen...	30
7.3	Behov av ytterligare information	30
8	Ekonomiska konsekvenser	32
9	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser	33
10	Författningskommentar	34
10.1	Förslaget till lag om ändring i lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt	34
10.2	Förslaget till lag om ändring i brottsskadelagen (1978:413).....	34
10.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård	36
10.4	Förslaget till lag om ändring i lagen (1998:603) om verkställighet av slutna ungdomsvård.....	36

10.5	Förslaget till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453).....	36
Bilaga 1	Sammanfattning av promemorian Barnen i brottets skugga .	38
Bilaga 2	Promemorians lagförslag.....	39
Bilaga 3	Förteckning över remissinstanserna	46

1 Beslut

Regeringen har beslutat att inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt,
2. lag om ändring i brottsskadelagen (1978:413),
3. lag om ändring i lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård,
4. lag om ändring i lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård,
5. lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453).

2 Lagtext

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om ändring i lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt

Härigenom föreskrivs att 35 § i lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt¹ skall ha följande lydelse.

Lydelse enligt bet. 2005/06:JuU8

Föreslagen lydelse

35² §

Om en intagen avtjänar straff för ett brott som har riktat sig mot någons liv, hälsa, frihet eller frid, skall målsäganden tillfrågas om han eller hon vill bli underrättad om följande:

- i vilken anstalt den intagne befinner sig,
- om den intagne förflyttas till öppen anstalt,
- om den intagne får permission enligt 32 §,
- om den intagne vistas utanför anstalt enligt 11, 14, 34, 37 eller 43 §,
- om den intagne avtjänar en del av straffet genom verkställighet utanför anstalt enligt 33 a §,
- om den intagne, eller Kriminalvården, ansöker om omvandling enligt lagen (2006:00) om omvandling av fängelse på livstid,
- om den intagne frigges,
- om den intagne rymmer, och
- om den intagne uteblir efter permission eller någon annan vistelse utanför anstalten.

En begärd underrättelse behöver inte lämnas *angående* en planerad vistelse utanför anstalten när en underrättelse på grund av beslutad bevakning eller andra förhållanden

Om en intagen avtjänar straff för ett brott som har riktat sig mot någons liv, hälsa, frihet eller frid, skall målsäganden tillfrågas om han eller hon vill bli underrättad om följande:

1. i vilken anstalt den intagne befinner sig,
2. om den intagne *kommer att* förflyttas till öppen anstalt,
3. om den intagne får permission enligt 32 §,
4. om den intagne vistas utanför anstalt enligt 11, 14, 34, 37 eller 43 §,
5. om den intagne avtjänar en del av straffet genom verkställighet utanför anstalt enligt 33 a §,
6. om den intagne, eller Kriminalvården, ansöker om omvandling enligt lagen (2006:00) om omvandling av fängelse på livstid,
7. om den intagne frigges,
8. om den intagne rymmer, och
9. om den intagne uteblir efter permission eller någon annan vistelse utanför anstalten.

En begärd underrättelse behöver inte lämnas *om* en planerad vistelse utanför anstalten *i de fall* en underrättelse på grund av

¹ Lagen omtryckt 1990:1011.

² Senaste lydelse 2001:510.

framstår som uppenbart obehövlig. Detsamma gäller när en underrättelse kan befaras medföra fara för den intagnes liv eller hälsa. Underrättelse till målsägande *angående* frigivning skall lämnas i lämplig tid före frigivningen och i andra fall så tidigt som möjligt. Underrättelsen skall utformas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet.

beslutad bevakning eller andra förhållanden framstår som uppenbart obehövlig. Detsamma gäller när en underrättelse kan befaras medföra fara för den intagnes liv eller hälsa. Underrättelse till målsägande *om* frigivning skall lämnas i lämplig tid före frigivningen och i andra fall så tidigt som möjligt.

Underrättelsen skall utformas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. *Underrättelsen skall innehålla information om de regler som gäller för meddelande av besöksförbud enligt lagen (1988:688) om besöksförbud.*

Denna lag träder i kraft den 15 november 2006.

2.2 Förslag till lag om ändring i brottsskadelagen (1978:413)

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsskadelagen (1978:413) dels att 1 och 5 §§ skall ha följande lydelse, dels att det i lagen skall införas två nya paragrafer, 4 a och 11 a §§, med följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §³

Bestämmelserna i 2–17 §§ i denna lag gäller ersättning av svenska statsmedel för skada till följd av brott (brottsskadeersättning).

Bestämmelserna tillämpas om brottet har begåtts i Sverige. Vid personskada och sådan kränkning som avses i 2 § andra stycket är bestämmelserna dessutom tillämpliga om brottet har begåtts utomlands mot någon som hade hemvist i Sverige.

Bestämmelserna tillämpas dock inte, om brottet och den skadelidande har så ringa anknytning till Sverige att det inte är rimligt att skadan ersätts av svenska statsmedel.

I 18 och 19 §§ finns bestämmelser om sådan ersättning som på grund av föreskrift i annan medlemsstat i Europeiska unionen betalas av statsmedel för skada till följd av brott som begåtts i den staten (europeisk brottsskadeersättning).

Bestämmelserna tillämpas om brottet har begåtts i Sverige. Vid personskada och sådan kränkning som avses i 2 § andra stycket är bestämmelserna dessutom tillämpliga om brottet har begåtts utomlands mot någon som hade hemvist i Sverige. *Bestämmelserna tillämpas även om ett barn som har hemvist i Sverige har bevittnat ett sådant brott som sägs i 4 a § utomlands.*

Bestämmelserna tillämpas inte, om brottet och den skadelidande har så ringa anknytning till Sverige att det inte är rimligt att skadan ersätts av svenska statsmedel.

4 a §

Brottsskadeersättning betalas till ett barn som bevittnat ett brott som varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos barnet i dess förhållande till en närstående person.

³ Senaste lydelse 2002:346.

5 §⁴

Brottsskadeersättning med anledning av personskada bestäms enligt 5 kap. 1–5 §§ skadeståndslagen (1972:207). Livränta betalas dock endast när ersättningen är av väsentlig betydelse för den skadelidandes framtida vård eller försörjning. Livränta värdesäkras enligt lagen (1973:213) om ändring av skadeståndslivräntor.

Brottsskadeersättning med anledning av kränkning bestäms enligt 5 kap. 6 § första stycket skadeståndslagen.

Brottsskadeersättning med anledning av sakskada bestäms enligt 5 kap. 7 § skadeståndslagen.

Brottsskadeersättning enligt 4 a § bestäms efter vad som är skäligt med hänsyn till det bevittnade brottets allvar.

I fråga om brottsskadeersättning tillämpas också 6 kap. 3 § skadeståndslagen. Rätten till brottsskadeersättning faller dock inte bort, om en ansökan om ersättning före dödsfallet gjorts hos Brottsoffermyndigheten.

11 a §

Vid bestämmande av brottsskadeersättning enligt 4 a § tillämpas vad som sägs om brottsskadeersättning med anledning av kränkning i 10 och 11 §§.

-
1. Denna lag träder i kraft den 15 november 2006.
  2. De nya föreskrifterna skall tillämpas även på ansökningar som grundar sig på händelser som ägt rum före ikraftträdandet.

⁴ Senaste lydelse 2001:733.

2.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård

Härigenom föreskrivs att 28 § lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

28 §⁵

Genomgår en patient rättspsykiatrisk vård som är förenad med särskild utskrivningsprövning skall chefsöverläkaren, om brottet och övriga omständigheter gör det påkallat, ge målsäganden möjlighet att begära att bli underrättad dels om att patienten har lämnat sjukvårdsinrättningen utan tillstånd eller inte har återvänt dit sedan tiden för ett tillstånd att vistas utanför inrättningens område har gått ut eller tillståndet har återkallats, dels när beslut fattas om att patienten får vistas utanför sjukvårdsinrättningens område eller att vården skall upphöra. Önskar målsäganden underrättelse, skall en sådan ges så snart som möjligt och vid beslut som anges i denna paragraf innan patienten lämnar vårdinrättningen.

Om det finns särskilda skäl får *underrättelse som avses i första stycket* lämnas utan att målsäganden begärt att bli underrättad.

Om det finns särskilda skäl får *en sådan underrättelse* lämnas utan att målsäganden begärt att bli underrättad.

Underrättelsen skall utformas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. Underrättelsen skall innehålla information om de regler som gäller för meddelande av besöksförbud enligt lagen (1988:688) om besöksförbud.

Denna lag träder i kraft den 15 november 2006.

⁵ Senaste lydelse 1991:1968.

2.4 Förslag till lag om ändring i lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård

Härigenom föreskrivs att 21 § lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Om den dömda undergår sluten ungdomsvård för ett brott som har riktat sig mot någons liv, hälsa, frihet eller frid, skall målsäganden tillfrågas om han eller hon vill bli underrättad om vid vilket särskilt ungdomshem den dömda befinner sig samt om *han* förflyttas, vistas utanför det särskilda ungdomshemmet *eller* rymmer.

Underrättelse om en planerad vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet behöver inte lämnas, när en underrättelse på grund av beslutad bevakning eller andra förhållanden framstår som uppenbart obehövlig. Detsamma gäller när en underrättelse på goda grunder kan antas allvarligt äventyra den dömdes egen säkerhet.

Underrättelse till målsägande skall lämnas så tidigt som möjligt och utformas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet.

Föreslagen lydelse

21 §

Om den dömda undergår sluten ungdomsvård för ett brott som har riktat sig mot någons liv, hälsa, frihet eller frid, skall målsäganden tillfrågas om han eller hon vill bli underrättad om följande:

1. vid vilket särskilt ungdomshem den dömda befinner sig,
2. när den dömda frigges,
3. om den dömda förflyttas,
4. om den dömda vistas utanför det särskilda ungdomshemmet, och
5. om den dömda rymmer.

Underrättelse till målsägande om *frigivning* skall lämnas i *lämplig tid före frigivningen*. I *andra fall* skall underrättelsen lämnas så tidigt som möjligt. Underrättelsen skall utformas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. Underrättelsen skall innehålla information om de regler som gäller för meddelande av besöksförbud enligt lagen (1988:688) om besöksförbud.

Denna lag träder i kraft den 15 november 2006.

2.5 Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

Härigenom föreskrivs att 5 kap. 11 § socialtjänstlagen (2001:453) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 kap.

11 §

Socialnämnden bör verka för att den som utsatts för brott och dennes anhöriga får stöd och hjälp. Socialnämnden bör *härvid* särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp i hemmet kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation.

Socialnämnden bör verka för att den som utsatts för brott och dennes anhöriga får stöd och hjälp. Socialnämnden bör särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp i hemmet kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation. *Nämnden bör också beakta att barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående vuxna är offer för brott och kan vara i behov av stöd och hjälp.*

Denna lag träder i kraft den 15 november 2006.

3 Ärendet och dess beredning

Det har inom Justitiedepartementet utarbetats en promemoria med förslag till olika åtgärder som syftar till att stärka rättigheterna för och stödet till barn som bevittnar och på annat sätt drabbas av brott av och mot närstående personer. Departementspromemorian *Barnen i brottets skugga* (2004:56) har remissbehandlats. En sammanfattning av promemorian finns i *bilaga 1*. Promemorians lagförslag finns i *bilaga 2* och en förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 3*. En sammanställning av remissvaren finns tillgänglig i ärendet (dnr Ju2004/10923/KRIM).

4 Allmänna utgångspunkter

En central målsättning för regeringens politik för barn och unga är att ett barnperspektiv, utifrån andan och intentionerna i FN:s konvention om barnets rättigheter, skall genomsyra alla de åtgärder som rör barn. Detta är också utgångspunkten för förslagen i denna lagrådsremiss.

Att bli utsatt för brott kan vara en traumatisk upplevelse och kan ge fysiska, psykiska och känslomässiga skador. Traumat kan ta sig olika uttryck, alltifrån rädsla, ångest, skuld och depression till ilska, hat, aggressivitet och självdestruktivt beteende. Av utvecklingsmässiga skäl har barn andra förutsättningar att bearbeta sin situation som brottsoffer än vuxna. För att kunna hantera det som hänt behöver barn stöd och hjälp av olika slag. Den primära tryggheten för barn finns i familjen och hos vårdnadshavare och andra närstående. Det är också i denna nära krets som det mest grundläggande stödet finns för barn och unga som utsätts för brott. Men många gånger behövs det även insatser från samhällets sida.

Barn riskerar inte bara att själva drabbas av våld och andra övergrepp, utan kan också lida genom att de blir vittne till våld som begås av eller mot närstående personer, då oftast mäns våld mot kvinnor i nära relationer. Det är viktigt att synliggöra dessa barn, att synliggöra att våldet är ett övergrepp också mot barnen och att vidta åtgärder för att de skall få stöd.

Frågan om hur man kan stärka skyddet för barn som bevittnat familjerelaterat våld har delvis behandlats av Kommittén mot barnmisshandel. Den avstyrkte en generell kriminalisering av psykisk misshandel av barn. Med psykisk misshandel avsåg kommittén bl.a. att en vuxen person systematiskt eller oftast under lång tid utsätter ett barn för nedvärderande omdömen, nedbrytande behandling eller avsiktligt känslomässigt lidande. Även vissa skadliga exponeringar, t.ex. att barn tvingas bevittna våld i sin närmiljö eller leva i en miljö där våld förekommer ofta, är enligt kommittén att betrakta som psykisk misshandel (SOU 2001:72 s. 121 f.). I propositionen *Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.* (prop. 2002/03:53) gjorde regeringen samma bedömning som kommittén och uttalade att det saknas skäl för en utökad kriminalisering av psykisk misshandel av barn. Regeringen uttalade vidare att man skulle fortsätta arbetet med nu aktuella frågor och

då analysera om det finns möjligheter att ytterligare förstärka barns skydd mot våld i hemmet (prop. 2002/03:53, s. 68 f.).

Regeringen föreslog även i propositionen att en särskild straffskärpningsgrund för bl.a. de aktuella fallen skulle införas i brottsbalken (prop. 2002/03:53, s. 69 f. och 111 f.). Förslaget har lett till en ändring i 29 kap. 2 § 8 brottsbalken som trädde i kraft den 1 juli 2003. Bestämmelsen innebär att det skall betraktas som en försvårande omständighet vid bedömningen av ett brotts straffvärde om brottet varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i förhållande till en närstående person.

Socialtjänsten har ett visst ansvar för och skyldigheter mot alla brottsoffer, inklusive barn som drabbas av brott. Den har också i uppgift att ingripa för barnets bästa och ge stöd och skydd, om inte behovet av detta kan tillgodoses på annat sätt. Det är viktigt att lyfta fram att socialtjänstens ansvar även omfattar barn som bevittnat mäns våld mot kvinnor och annat våld av och mot närstående. Som ett led i arbetet med att stärka rättigheterna för dessa barn är det även motiverat att ge dem rätt till någon form av ekonomisk ersättning. Men det är viktigt att betona att rätten till ekonomisk ersättning endast är en del i stödet till barn som bevittnat mäns våld mot kvinnor och annat våld av och mot närstående. Än viktigare är att barn som drabbas av brott får det stöd och skydd som de är i behov av och kvalificerad hjälp med att bearbeta sina erfarenheter.

Barns möjligheter att ta tillvara sina rättigheter påverkas av lagstiftning och åtgärder som berör deras vårdnadshavare och andra anhöriga. Även ur barnens perspektiv är det t.ex. viktigt att lagen om besöksförbud och dess tillämpning är så effektiv som möjligt. Förbättringar av lagstiftningen och tillämpningen när det gäller besöksförbud är alltså ett sätt att stärka skyddet för barn.

När myndigheter och frivilliga krafter bidrar med stöd och hjälp måste de leva upp till högt ställda krav på rättssäkerhet, effektivitet, kompetens och empati. Det är t.ex. nödvändigt att metoderna för att utreda brott mot barn och för att ge behandling och stöd är utformade efter barns behov och verkligen tar tillvara den bästa tillgängliga kunskapen om vad barn behöver och vad som ger bäst resultat. Ett viktigt led i denna strävan är att pröva och utvärdera arbetsmetoder som syftar till att samordna rättsväsendets utredningsinsatser och de stöd- och behandlingsinsatser som sociala myndigheter och hälso- och sjukvården vidtar. Regeringen har gett Åklagarmyndigheten tillsammans med Rikspolisstyrelsen, Rättsmedicinalverket och Socialstyrelsen i uppdrag att medverka till etablering av flera försöksverksamheter med samverkan under gemensamt tak vid utredningar kring barn som misstänks vara utsatta för allvarliga brott. Sedan januari 2006 pågår försöksverksamheter med dessa s.k. Barnahus i Stockholm, Göteborg, Malmö, Linköping, Umeå och Sundsvall.

Det är angeläget att uppmärksamma barn som har en förälder som är intagen i anstalt. Forskning har visat att risken för att utveckla en kriminell livsstil är högre för barn som har en kriminellt aktiv förälder än för andra barn (BRÅ-rapport 1992:1). Inte minst vid långa anstaltsvistelser är det t.ex. angeläget att erbjuda möjligheter till kontakt mellan barnen och deras intagna föräldrar i de fall detta anses vara till barnets bästa. I de fall en kontakt upprätthålls är det viktigt att denna

utgår från barnets behov och utifrån vad som är bäst för barnet. Regeringen har därför gett Kriminalvården i uppdrag att i samråd med Socialstyrelsen se över förhållandena för barn som har föräldrar intagna i häkte eller anstalt. Uppdraget skall slutredovisas senast den 15 mars 2006.

5 Barn som bevittnat våld

5.1 Socialtjänstens ansvar för brottsoffer

Socialtjänsten har det yttersta ansvaret för att de som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp de behöver. Socialtjänstlagen (2001:453), som reglerar dess verksamhet, har karaktären av en målinriktad ramlag. Lagen innehåller allmänna riktlinjer, men också mer preciserade mål för vissa grupper. Socialtjänsten skall t.ex. verka för att barn och ungdomar växer upp under trygga och goda förhållanden, för att äldre människor får möjlighet att leva och bo självständigt under trygga förhållanden samt för att människor med funktionshinder får möjlighet att delta i samhällets gemenskap och leva som andra. Socialtjänsten skall också aktivt sörja för att missbrukare får den hjälp och vård som de behöver för att komma ifrån missbruket.

En av socialtjänstens huvuduppgifter är att lämna enskilda människor den hjälp och det stöd som de behöver om detta inte kan tillgodoses på annat sätt. Detta ansvar omfattar naturligtvis även människor som blivit utsatta för brott. För att lyfta fram och tydliggöra detta ansvar föreslog regeringen i propositionen Stöd till brottsoffer att socialtjänstlagen skulle kompletteras med en bestämmelse som tydligt anger socialtjänstens ansvar för och skyldigheter gentemot alla brottsoffer (prop. 2000/01:79 s. 35 f.). Regeringen konstaterade att kommunens ansvar redan tidigare omfattade alla dem som utsatts för våld och att det inte skulle medföra någon förändring i rättsligt hänseende om socialtjänstlagen kompletterades med en särskild regel om socialtjänstens ansvar för dem som utsatts för brott. Regeringen menade ändå att det fanns ett behov av att klargöra att socialtjänsten har ett sådant ansvar. Regeringen hänvisade till de motiv som framförts när bestämmelsen om socialtjänstens ansvar för våldsutsatta kvinnor infördes (prop. 1997/98:55). Den bestämmelsen motiverades med att Kvinnovaldskommissionen funnit så stora brister i socialtjänstens arbete med frågor som rörde våld mot kvinnor att det bedömdes som nödvändigt att klargöra kommunens ansvar i detta hänseende. Regeringen ansåg att samma skäl gjorde sig gällande i fråga om behovet av en allmän regel om socialtjänstens ansvar för och skyldigheter gentemot brottsoffer. Genom en sådan bestämmelse skulle det enligt regeringens mening klargöras att socialtjänsten har ett ansvar för att stödja och hjälpa alla dem som utsatts för brott och att det bör bedrivas ett aktivt arbete i detta hänseende. Bestämmelsen infördes i 5 kap. 11 § socialtjänstlagen och trädde i kraft den 1 juli 2001.

5.2 Socialtjänstens ansvar för barn

När det gäller barn har socialtjänsten ett ansvar att verka för att barn och ungdomar växer upp under trygga och goda förhållanden. När hjälp eller stöd från annat håll inte räcker eller barnet behöver skydd, är det socialtjänstens uppgift att ingripa. Vidare skall socialtjänsten i nära samarbete med hemmen bl.a. främja en allsidig personlighetsutveckling och en gynnsam fysisk och social utveckling hos barn och ungdomar, särskilt följa utvecklingen hos barn och ungdomar som visat tecken till en ogynnsam utveckling samt i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och ungdomar som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver. I frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa har socialtjänsten också ett huvudansvar att se till att samverka med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs kommer till stånd (5 kap. 1 och 1 a § socialtjänstlagen).

5.3 Behov av att förtydliga socialtjänstens ansvar

Regeringens förslag: Socialtjänstlagens bestämmelse om stöd till brottsoffer kompletteras så att det tydliggörs att barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående vuxna är offer för brott och kan vara i behov av stöd och hjälp.

Promemorians förslag: Överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Majoriteten av remissinstanserna tillstyrker förslaget eller lämnar det utan invändning. *Riksdagens ombudsmän* och *Åklagarmyndigheten* uttrycker betänkligheter i fråga om att i lagtext beteckna barn som bevittnat våld eller andra övergrepp som offer för brott med motiveringen att det är olyckligt att beteckna personer som brottsoffer som kanske inte skadeståndsrättsligt kan härleda sin rätt till ersättning på grund av en brottslig handling. *Brottsförebyggande rådet* ifrågasätter om förslaget är lämpligt med motiveringen att socialtjänstlagen redan i dag ger socialnämnden ett ansvar för att barn som riskerar att fara illa får den hjälp och det stöd som de kan behöva. *Brottsoffermyndigheten*, *Sveriges kvinnojourers riksförbund* och *Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige* anser att ordet ”bör” i 5 kap. 11 § socialtjänstlagen måste ändras till ordet ”skall”, för att ytterligare tydliggöra socialtjänstens ansvar.

Skälen för regeringens förslag

Barn som bevittnar våld

Barn som bevittnar våld och andra övergrepp berättar sällan om händelserna spontant och de symtom som de uppvisar kan lätt missförstås. Det är angeläget att i större utsträckning uppmärksamma dessa barn och deras behov. Behoven kan variera från t.ex. skydd från någon som utövat våld inom familjen till en möjlighet att få bearbeta sina våldserfarenheter. Barn som blir vittnen till övergrepp av detta slag kan reagera på liknande sätt som barn som själva utsätts för brott och kan

vara i behov av liknande stöd. Även dessa barn är offer för brott. Det finns därför anledning att klarlägga detta direkt i lagtexten. På så vis lyfts socialtjänstens ansvar för denna grupp fram och blir tydligare.

Något som talar emot en sådan lösning är att ändringen – precis som de ändringar som förtydligar socialtjänstens ansvar för kvinnor som blivit utsatta för mäns våld och över huvud taget för brottsoffer – inte skulle innebära någon större ändring i rättsligt hänseende. Som Brottsförebyggande rådet har påpekat har socialtjänsten redan i dag ett ansvar för att barn som riskerar att fara illa får den hjälp och det stöd som de kan behöva.

Regeringen anser emellertid att det ändå finns ett behov av att förtydliga att de barn som bevittnar mäns våld mot kvinnor och annat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående vuxna är offer för brott. Med att barn bevittnat våld eller andra övergrepp avses huvudsakligen att barnet sett eller hört den brottsliga gärningen begås.

Brister i samverkan

Det finns uppgifter som talar för att det finns brister i socialtjänstens och andra myndigheters arbete när det gäller denna grupp. Exempelvis har polisen – liksom kriminalvården, hälso- och sjukvården, skolan m.fl. – en skyldighet att anmäla till socialnämnden att ett barn kan behöva nämndens skydd (14 kap. 1 § socialtjänstlagen och 3 § polislagen [1984:387]). Ett typexempel på fall när detta skall ske är när barn har varit närvarande vid fall av mäns våld mot kvinnor eller annat våld av eller mot närstående vuxna. I studien Anmälningarna som försvann (Rädda Barnen 2003) har Rädda Barnen emellertid funnit att det föreligger brister i kontakten mellan polisen och socialtjänsten. Av de polisanmälningar som rörde misstänkta fall av mäns våld mot kvinnor som ingick i studien och där det framgick att barn varit närvarande vid misshandeln, kom endast en tredjedel till socialtjänstens kännedom. Rädda Barnen drar slutsatsen att rutinerna hos polisen och socialtjänsten brister, vilket leder till att barn inte får det skydd och stöd som de behöver och har rätt till i detta avseende.

Socialstyrelsen har vidtagit åtgärder för att sprida kännedom om anmälningsskyldigheten och underlätta för dem som omfattas av denna. Myndigheten har tagit fram en handbok (Anmälningsskyldighet om missförhållanden som rör barn, artikelnummer: 2004-101-1) som tar upp frågor som rutiner och samarbete och som syftar till att underlätta och förbättra ställningstaganden när en anmälan är aktuell. Handboken innehåller också Socialstyrelsens allmänna råd om anmälan om missförhållanden enligt 14 kap. 1 § socialtjänstlagen (SOSFS 2003:16). Socialstyrelsen har vidare, på regeringens uppdrag, utarbetat en rapport om barn som bevittnat våld – ”När mamma blir slagen. Att hjälpa barn som levt med våld i familjen” (artikelnummer: 2005-131-9).

För att förbättra samarbetet på lokal och central nivå mellan polis, socialtjänst, hälso- och sjukvård samt skola när det gäller barn som far illa eller riskerar att fara illa har regeringen gett Rikspolisstyrelsen, Socialstyrelsen och Myndigheten för skolutveckling i uppdrag att redovisa vilka åtgärder som har vidtagits för att förbättra samarbetet.

Samarbetet beträffande barn som bevittnat våld av eller mot en närstående vuxen skall särskilt uppmärksammas.

Behov av att tydliggöra ansvar

Trots ovan beskrivna åtgärder från Socialstyrelsens sida anser regeringen att det finns ett starkt behov av att lyfta fram gruppen barn som bevittnar mäns våld mot kvinnor eller annat våld eller andra övergrepp som begås av eller mot närstående vuxna och tydliggöra socialtjänstens ansvar för dem. Ett sätt att göra detta är att slå fast i lagtexten att barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående vuxna är att betrakta som offer för brott och kan vara i behov av stöd och hjälp. Socialtjänstlagen bör därför kompletteras med en bestämmelse med denna innebörd.

Formuleringen bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående vuxna innebär att den till barnet närstående kan vara antingen offer eller gärningsman. Även barn som bevittnar våld eller andra övergrepp som en närstående vuxen utsätter ett annat barn för omfattas således av bestämmelsen. Med att barn bevittnat våld eller andra övergrepp avses, som nämnts ovan, huvudsakligen att barnet sett eller hört den brottsliga gärningen. Således omfattas inte endast fall då barnet sett våld eller andra övergrepp, utan även andra situationer när barnet upplevt t.ex. en pågående misshandel.

Begreppet brottsoffer

Riksdagens ombudsmän och Åklagarmyndigheten har uttryckt tveksamhet till att i socialtjänstlagen ta in den aktuella bestämmelsen. Detta med hänvisning till att det ur systematisk synpunkt är olyckligt att beteckna personer som brottsoffer som kanske inte skadeståndsrättsligt kan härleda sin rätt till ersättning på grund av brottslig handling.

Enligt regeringens mening får det anses klarlagt att bestämmelsen i socialtjänstlagen syftar till att lyfta fram barn som bevittnar våld och att tydliggöra socialtjänstens ansvar för dessa barn, som ur ett övergripande samhällsperspektiv är offer för brott. Det finns ingen legal definition av brottsoffer. Det finns inte heller någon allmänt accepterad definition av vem eller vilka som är att betrakta som brottsoffer. Ny kunskap och nya insikter gör brottsoffer till ett föränderligt begrepp och olika definitioner används i olika sammanhang. Att barn som bevittnat våld i vissa fall inte skadeståndsrättsligt kan härleda sin rätt till ersättning på grund av brottslig handling medför därför inte, enligt regeringens uppfattning, att kompletteringen i socialtjänstlagen inte bör genomföras.

Enligt regeringens mening är det positivt om begreppet brottsoffer utvecklas i riktning mot att det blir naturligt att betrakta barn som bevittnat våld som offer för brott. Detta kan förhoppningsvis leda till ett tydliggörande av dessa barns situation även i andra myndigheters arbete, t.ex. Brottsoffermyndigheten som sedan länge uppmärksammat och arbetat för barn som bevittnat våld.

Bör eller skall?

Enligt nuvarande lydelse i 5 kap. 11 § socialtjänstlagen *bör* socialnämnden verka för att den som utsatts för brott och dennes anhöriga får stöd och hjälp. Socialnämnden *bör* särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp i hemmet kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation. I promemorian föreslås att bestämmelsen kompletteras med att nämnden också *bör* beakta att barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående vuxna är offer för brott och kan vara i behov av stöd och hjälp.

Några remissinstanser förespråkar att ordet ”bör” i den aktuella bestämmelsen genomgående ändras till ”skall” för att ytterligare tydliggöra socialtjänstens ansvar. Detta förordas även i betänkandet ”Slag i luften. En utredning om myndigheter, mansvåld och makt” (SOU 2004:121, s. 230).

Regeringen har tillsatt en särskild utredare för att göra en översyn av socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor. Enligt kommittédirektiven (Dir. 2005:32) skall utredaren kartlägga och analysera hur kommunernas stöd till våldsutsatta kvinnor och deras barn ser ut. Vidare skall utredaren analysera vad kommunernas ansvar enligt socialtjänstlagen innefattar. Med utgångspunkt i dessa analyser skall utredaren lämna förslag till hur socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor och deras barn bör vara utformat för att det skall motsvara kommunernas ansvar samt till hur stödet kan stärkas och förbättras. I den utsträckning de föreslagna åtgärderna kräver författningsändringar skall utredaren lämna förslag på sådana. Uppdraget skall redovisas senast den 30 juni 2006.

Mot bakgrund av den särskilda utredarens uppdrag anser regeringen att det föreslagna tillägget i 5 kap. 11 § socialtjänstlagen bör utformas som den nuvarande bestämmelsen i paragrafen, och att uttrycket ”bör” alltså skall användas. Om utredaren mot bakgrund av analysen av kommunernas ansvar enligt socialtjänstlagen lämnar förslag om att ”bör” skall ändras till ”skall” i det aktuella lagrummet förutsätter regeringen att detta även kommer att gälla den i denna lagrådsremiss föreslagna bestämmelsen om barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående vuxna.

6 Ersättning till barn som bevittnar brott

6.1 Utgångspunkter

För ett barn är det en mycket svår upplevelse att bevittna att en av föräldrarna eller någon annan närstående person utsätts för våld eller hot om våld. En sådan upplevelse kan ge upphov till känslor och reaktioner av samma slag som när barnet självt utsätts för brott, vilket gör att det också kan finnas liknande behov av stöd. I dag har barn som bevittnat brott mot närstående under vissa förutsättningar rätt till skadestånd från förövaren. Men det finns fall där de förutsättningarna inte är uppfyllda och barn som därmed saknar en sådan möjlighet till ekonomisk ersättning. Barn som bevittnar våld och andra övergrepp mot närstående

behöver naturligtvis framför allt annat stöd än ekonomisk ersättning. Som redogjorts för i avsnitt 4 är det viktigt att betona att rätten till ekonomisk ersättning endast är en del i stödet till barn som bevittnat mäns våld mot kvinnor och annat våld av och mot närstående. Än viktigare är att barn som drabbas av brott får det stöd och skydd som de är i behov av och kvalificerad hjälp med att bearbeta sina erfarenheter. Även en möjlighet till ekonomisk ersättning kan dock vara ett viktigt bidrag till att dessa barn synliggörs. Därför behövs en lagstiftning som mer heltäckande tillgodoser barns behov av ekonomisk kompensation i dessa situationer.

6.2 Skadestånd för chockskador

Allmänna förutsättningar

Den som uppsåtligen eller av vårdslöshet vållar en personskada skall enligt skadeståndslagen (1972:207) ersätta skadan. Med personskada avses såväl kroppsliga som psykiska defekttillstånd, vare sig de framkallats med fysiska medel eller inte. För att psykiska besvär skall anses vara en personskada krävs att de utgör en medicinskt påvisbar effekt; det är alltså inte tillräckligt att de yttrar sig i allmänna känslor av rädsla och obehag. Medicinskt påvisbara anses besvär vara om de kan föranleda sjukskrivning eller läkar- alternativt psykologbehandling. Exempel på medicinskt påvisbara psykiska besvär är depression, ångest och sömnbesvär.

Särskild uppmärksamhet har riktats mot sådana psykiska personskador som någon drabbas av som en följd av att någon annan dödas eller allvarligt skadas genom ett brott eller på annat sätt. Denna typ av skador benämns ofta chockskador. För att skadeståndsansvar skall komma i fråga krävs enligt allmänna skadeståndsrättsliga principer något mer än att skadan i logisk mening har orsakats av den skadegörande handlingen. En sådan begränsning ligger i grundsatsen att enbart beräkneliga och i viss mån typiska följder av det skadegörande beteendet ersätts. Inom skadeståndsrätten brukar detta uttryckas så att det skall finnas adekvat kausalitet mellan det skadegörande beteendet och skadan. Ibland ställer man vid denna adekvansbedömning upp ett krav på att skadan inte är en alltför avlägsen följd av det skadegörande beteendet. En liknande begränsning är att det skall finnas ett samband mellan de moment som konstituerar ett vårdslöst beteende och själva skadan. Ytterligare en begränsning, som ger uttryck för ungefär samma tanke, är att skadestånd inte skall betalas för skador som faller utanför skyddsändamålet för en viss skadeståndsregel.

Länge ansågs det att den som tillfogats psykiska besvär av underrättelsen om att en nära anhörig dödats eller allvarligt skadats genom en skadeståndsgrundande handling inte hade någon rätt till ersättning för de besvärerna. I avgörandena NJA 1993 s. 41 I och II gjorde Högsta domstolen en annan bedömning. Domstolen konstaterade att psykiska besvär hos de närstående är en typisk och näraliggande följd när en person dödas genom en uppsåtlig handling. I avgörandet NJA 1996 s. 77 gick Högsta domstolen längre och ansåg att skadestånd också skulle

utgå till närstående till den som dödats genom ett grovt oaktsamt handlande. Avgörandet torde även få förstås så att domstolen ansåg att det för möjligheten att få skadestånd saknade betydelse om den anhörige bevittnat dödandet eller endast underrättats om detta i efterhand.

Genom ändringar i skadeståndslagen som trädde i kraft den 1 januari 2002 (prop. 2000/01:68, bet. 2000/01:LU19) infördes en uttrycklig reglering av rätten till skadestånd för personskada som åsamkats nära anhöriga till den som dödas genom en skadeståndsgrundande handling. I propositionen uttalade regeringen att psykiska besvär givetvis kan framkallas även av att en nära anhörig skadats men att det då inte är lika säkert att besvären är en förutsebar och typisk följd av skadehändelsen. Klart ansågs vara att så inte var fallet när en nära anhörig skadats lindrigt. Det konstaterades att det inte går att dra en lika klar gräns mellan allvarliga och lindriga fall av personskador som mellan dödsfall och andra fall. Någon regel om rätt till skadestånd i de fallen infördes därför inte. Regeringen uttalade dock att detta inte uteslöt att skadestånd i särskilda fall borde kunna betalas även för psykiska besvär till följd av att en nära anhörig har skadats allvarligt. Framför allt ansågs detta gälla när någon har tillfogats lidandet av att bevittna själva skadehändelsen. Detta och liknande fall borde dock även i fortsättningen avgöras i rättstillämpningen med beaktande av samtliga föreliggande omständigheter.

Hovrätten för Övre Norrland fann i en dom den 11 juni 2002 (mål B 314-02) att skadestånd för personskada av psykisk art skulle tillerkännas en kvinna som upptäckt sin bror omedelbart efter det att denne misshandlats med bl.a. kniv av två män på ett sådant sätt att han tillfogats livshotande skador i buken.

I avgörandet NJA 2003 s. 508 prövade Högsta domstolen om skadestånd kunde utgå till föräldrarna till ett fyraårigt barn som rövats bort av en man som haft för avsikt att föröva sexualbrott mot barnet och behålla honom till vuxen ålder. Det var ostridigt i målet att föräldrarna orsakats personskador i form av psykiska besvär genom människorovet. Domstolen gjorde bedömningen att föräldrarnas psykiska besvär var en typisk och näraliggande effekt av brottet. Ett fastställande av rätt till skadestånd för föräldrarna skulle dock enligt domstolen innebära en, principiellt sett, betydande utvidgning av rätten till skadestånd. Domstolen ansåg att om rätten till skadestånd ansågs bära utvidgas på ett sådant sätt så borde det ske genom lagstiftning. Talan lämnades därför utan bifall.

Särskilt om barn som bevittnar brott

I propositionen Ersättning för ideell skada (prop. 2000/01:68) uttalade alltså regeringen att psykiska besvär givetvis kan framkallas av att en nära anhörig utsätts för våld, utan att dödas, men att det då inte alltid är säkert att de besvären är en förutsebar och typisk följd av skadehändelsen. Med hänsyn bl.a. till gränsdragningsproblem infördes inte någon särskild reglering av rätten till skadestånd för personskada för anhöriga till den som skadas allvarligt utan att avlida. Det framhölls emellertid, som påpekats, att detta inte uteslöt att skadestånd i särskilda fall borde kunna betalas även för psykiska besvär till följd av att en nära

anhörig har skadats allvarligt, framför allt när någon har tillfogats lidandet av att bevittna själva skadehändelsen. Frågan överlämnades alltså åt rättstillämpningen.

Det ligger i sakens natur att just barn som bevittnar allvarligt uppsåtligt våld mot en närstående person lätt drabbas av sådana psykiska besvär som utgör personskada. Dessa besvär torde i de fallen ofta få anses vara sådana typiska och näraliggande följder av den skadegörande handlingen som ger rätt till skadestånd. Det går naturligtvis inte att på förhand avgränsa de fall där uppkomna psykiska besvär ter sig mer oförutsebara och atypiska från de allvarligare fallen som berättigar till ersättning. Gränsdragningen kan liksom annars endast ske i konkreta fall, i rättstillämpningen, där hänsyn tas till samtliga relevanta omständigheter.

Beviskrav

I avgörandet NJA 2000 s. 521 tog Högsta domstolen upp frågan om vilken styrka på bevisningen som skall krävas när en nära anhörig till någon som dödsats begär skadestånd för psykiskt lidande. Domstolen uttalade att det ligger i sakens natur att de som stått en person, som avlidit till följd av en uppsåtlig eller därmed jämförbar händelse, särskilt nära drabbas av psykiska besvär till följd av dödsfallet. Domstolen fann därför att man utan närmare utredning bör kunna presumera att besvären är att hänföra till personskada, i sådana fall där det inte är aktuellt att ersätta andra skadeföljder än sveda och värk och smärre belopp avseende kostnader eller inkomstförlust.

I förarbetena till den ovannämnda ändringen i skadeståndslagen år 2002 hänvisades det till Högsta domstolens avgörande. Regeringen anförde att det mot bakgrund av det avgörandet normalt inte borde krävas läkarintyg eller annan liknande utredning när någon yrkade ersättning för psykiskt lidande till följd av att en nära anhörig dödsats (prop. 2000/01:68 s. 36).

Det ligger nära till hands att i fråga om bevisningen för en personskada som drabbat ett barn till följd av att barnet bevittnat allvarligt våld mot en nära anhörig anlägga samma synsätt som beträffande anhöriga till personer som dödsats. Det kan många gånger presumeras att barn som är närvarande när en närstående utsätts för ett allvarligt brott drabbas av sådana psykiska besvär som är att hänföra till personskada.

6.3 Brottskadeersättning till barn som bevittnar brott

Om ett barn drabbas av en personskada till följd av ett brott mot någon närstående till barnet, kan barnet vara berättigat till brottsskadeersättning. Enligt brottsskadelagen (1978:413) utgår brottsskadeersättning av statliga medel för bl.a. personskada som någon drabbats av till följd av ett brott. Ersättning betalas bl.a. till anhöriga till personer som avlidit på grund av ett brott. Brottsoffermyndighetens nämnd har i ett avgörande också gett brottsskadeersättning för sveda och värk till en kvinna som sett sin bror omedelbart efter det att denne tillfogats livshotande skador genom misshandel.

Ersättning enligt brottsskadelagen förutsätter emellertid i dag att det finns rätt till skadestånd. Ett barn som drabbats av känslomässiga eller psykiska besvär som – trots vad som sagts i det föregående – ändå inte kan hänföras till personskada har inte rätt till ersättning enligt lagen. Inte heller barn som drabbas av en personskada som anses falla utanför det område av typiska och förutsebara skador som enligt gällande rättspraxis berättigar till skadestånd har möjlighet att få brottsskadeersättning.

I sammanhanget bör dock nämnas att Brottsoffermyndigheten i ett avgörande år 2003 tillerkänt en pojke som bevittnat hur hans mor utsatts för grovt och kränkande våld brottsskadeersättning för sveda och värk samt kränkning. Men omständigheterna i fallet var speciella, och myndigheten fann att gärningsmannens handlande kunde anses vara riktat mot pojken på ett sådant sätt att denne var att se som direkt utsatt för uppsåtlig psykisk misshandel. I ett avgörande från Högsta domstolen den 2 november 2005, mål nr B 3193-05, har det ansetts att en förälder som inför barn upprepat misshandlat och hotat den andra föräldern inte därigenom gjort sig skyldig till ofredande av barnen.

6.4 En ny rätt till brottsskadeersättning för barn

6.4.1 **Brottskadeersättning för brott som är ägnade att skada tryggheten och tilliten hos ett barn**

Regeringens förslag: Ett barn som bevittnar ett brott som är ägnat att skada tryggheten och tilliten hos barnet i dess förhållande till en närstående person skall ha rätt till ersättning från staten. Rätten till ersättning skall regleras i brottsskadelagen och gälla dels om brottet begås i Sverige, dels om ett barn med hemvist i Sverige bevittnar ett sådant brott utomlands.

Promemorians förslag: Överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Promemorians förslag tillstyrks av *Sveriges advokatsamfund*, *Brottsofferjourernas riksförbund*, *Rädda Barnen* och *Riksförbundet BRIS*. Många remissinstanser uppger sig kunna tillstyrka eller acceptera promemorians förslag i huvudsak men lämnar kompletterande synpunkter eller invändningar. *Brottsoffermyndigheten* tillstyrker förslaget men förespråkar i första hand att det skall anses utgöra ett särskilt brott mot barnet att begå ett övergrepp så att ett barn ser eller hör eller kan se eller höra detta. Även *Barnombudsmannen* tillstyrker förslaget men förespråkar en reglering som innebär att barnet ses som brottsoffer i straffrättsligt avseende. *Åklagarmyndigheten* accepterar förslaget men vill särskilt framhålla att det inte är fråga om skadestånd i egentlig mening. *Brottsförebyggande rådet* stödjer förslaget men poängterar att det är mer angeläget att det finns tillräckliga resurser inom barnpsykiatrin för dessa barn. *Umeå universitet* bedömer förslaget positivt men uttrycker tveksamhet till att inte gärningsmannen åläggs skadeståndsskyldighet. Även *Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige* tillstyrker förslaget men anser att staten skall ha möjlighet att kräva ersättning från gärningsmannen. *Sveriges kvinnojourers riksförbund* menar att brottsskadeersättning visserligen är

bra men att det verkligen angelägna för de våldsdrabbade barnen och deras mödrar är att de erbjuds kompetent brottsofferstöd och skydd. *Hovrätten för Övre Norrland* anser att barn som bevittnar våld mot en närstående skall betraktas som målsägande. Hovrätten anser vidare att de föreslagna ändringarna i brottsskadelagen rimmar illa med de skadeståndsrättsliga principer som den lagen bygger på. *Riksdagens ombudsmän* är tveksamma till om bestämmelserna bör tas in i brottsskadelagen. Ombudsmännen anser även att förslaget kan ge upphov till gränsdragningsproblem. *Försäkringsförbundet* och *Linköpings tingsrätt* avstyrker promemorians förslag. Förbundet anser att en ny form av ersättning riskerar att skapa otydlighet mellan olika former av brottsskadeersättning vilket i sin tur riskerar att på sikt påverka bedömningen av vad som anses utgöra personskada. Tingsrätten anför att förslaget utgör ett klart avsteg från gällande skadeståndsrättsliga principer som kan medföra tillämpningsproblem.

Skälen för regeringens förslag

En rätt till ersättning för barn som bevittnar brott bör införas

Barn som bevittnar våld mot en närstående påverkas normalt psykiskt av upplevelsen. Reaktionerna liknar dem hos ett barn som själv utsatts för brott och kan, enligt viss forskning, till och med vara allvarligare när barnet bevittnat våld än om det själv varit utsatt för det direkta övergreppet. Ofta drabbas barnet av en personskada av psykisk art. I de allvarligaste fallen kan man – som anförts i tidigare avsnitt – presumera att en sådan skada uppstår. Men i andra fall kan påverkan ske på ett sådant sätt att någon medicinskt påvisbar effekt inte uppkommer. I de fallen har barnet inte möjlighet att få skadestånd från förövaren. Rätt till skadestånd saknas även när en personskada visserligen uppkommer, men där denna inte anses vara en sådan följd av den skadegörande handlingen som faller inom gärningsmannens ansvarsområde. Regeringen konstaterar att det alltså finns kategorier av barn som drabbas av en psykisk påverkan till följd av att de bevittnar våld mot en närstående person men som ändå saknar rätt till ekonomisk ersättning för detta.

För den som utsatts för ett brott fyller rätten till ekonomisk ersättning flera viktiga funktioner. En av dessa är att ersättningen kan bidra till en känsla av upprättelse för den kränkning som brottet inneburit. En rätt till kompensation kan medverka till att brottsoffret känner att hans eller hennes upplevelser till följd av händelsen bekräftas och tas på allvar. Detta kan i sin tur underlätta brottsoffrets känslomässiga hantering av den kränkande handlingen. Barn som utsätts för brott utgör inte något undantag i detta sammanhang. Också mycket små barn som utsatts för brott har i rättspraxis ansetts berättigade till ersättning för kränkning (se NJA 1993 s. 138). Även för barn som bevittnar brott finns det ett stort värde i att deras traumatiska känslor och upplevelser av händelsen uppmärksammas och bekräftas. Införandet av en särskild rätt till ersättning för barn som bevittnar brott mot en närstående skulle ha ett stort värde genom att öppna möjligheten till en sådan bekräftelse även för andra barn än de som enligt gällande regler är berättigade till skadestånd för personskada.

Ersättningen bör betalas av staten

Ekonomisk ersättning till den som skadas av ett brott skall naturligtvis normalt i första hand betalas av gärningsmannen i form av skadestånd. Som utvecklats i tidigare avsnitt begränsas dock gärningsmannens skyldighet att betala skadestånd vid personskador till sådana medicinskt påvisbara skador som anses vara en adekvat och tillräckligt näraliggande följd av den skadegörande handlingen. De angivna avgränsningarna av skadevållarens ansvar för ersättning vid personskador är en del av skadeståndsrättens grundläggande principer och syftar till att uppnå en rimlig avvägning av vilken ersättning som kan krävas från en skadevållare. De bör inte rubbas utan mycket goda skäl. Att införa en särskild rätt till skadestånd för barn som bevittnar våld som innebär att man går ifrån nämnda principer framstår inte som lämpligt. Med en sådan ordning tvingas barnet in i en rättsprocess om sin ersättning och i vissa fall skulle barnets talan behöva föras i en särskild rättegång, där det skulle ankomma på barnet att lägga fram bevisning om brottet och övriga omständigheter. Några ändringar i skadeståndslagens bestämmelser bör alltså inte göras.

Enligt regeringen bör ett barn som bevittnat, men inte direkt utsatts för ett brott, inte heller ges de processuella befogenheter som är förenade med målsägandeställning. Målsägande är ett processuellt begrepp som i rättegångsbalken används vid avgränsningen av vem som har rätt att åtala och ange ett brott. Enligt 20 kap. 8 § rättegångsbalken är målsägande den mot vilken ett brott är begånget eller som därav blivit förnärad eller lidit skada. I praxis har målsägandebegreppet sammanfattats så att målsägande vid ett visst brott är den eller de personer som med hänsyn till straffbudets syfte kan anses vara så direkt berörda av brottet att de framför andra personer inom brottets verkningskrets bör betros med utövandet av den offentliga funktion som en straffalans innebär (jfr Agge och Thornstedt i NJA 1969 s. 364). – En annan sak är att en talan om enskilt anspråk som väcks av ett barn som drabbats av personskada med anledning av ett brott mot en anhörig många gånger bör kunna föras i samband med åtal för brottet (se 22 kap. 1 § rättegångsbalken).

Ett antal remissinstanser förespråkar en straffrättslig reglering. Frågan om en utökad kriminalisering av psykisk misshandel av barn övervägdes av Kommittén mot barnmisshandel i betänkandet Barnmisshandel – Att förebygga och åtgärda (SOU 2001:72). Kommittén kom fram till att det inte var lämpligt med någon utökad kriminalisering. Den bedömningen delades av regeringen i prop. 2002/03:53. Det finns inte skäl för att i detta sammanhang göra någon annan bedömning i den frågan.

Regeringen anser alltså att den i promemorian föreslagna ordningen är den lämpligaste. Genom brottsskadelagen har staten tagit på sig ett ansvar för ersättning till dem som skadas genom brott. Staten bör också ta ett ersättningsansvar för barn som i allvarliga fall bevittnar brott mot en närstående person. Om rätten till ersättning knyts till brottsskadelagens reglering och benämns brottsskadeersättning, markeras det att även de barn som utsätts för att bevittna brott är att betrakta som offer för brott. Att barnets rätt till ersättning från staten inte motsvaras av någon rätt till skadestånd från gärningsmannen gör visserligen att denna

typ av ersättning skiljer sig från annan brottsskadeersättning. Men detta kan inte antas ge upphov till några tillämpningssvårigheter för Brottsoffermyndigheten och utgör inte i sig skäl att avstå från att reglera ersättningsrätten i brottsskadelagen.

Riksdagens ombudsmän, Linköpings tingsrätt och Försäkringsförbundet anmärker att de resurser som läggs på ekonomisk ersättning till barnen skulle göra större nytta som konkreta åtgärder för barnen. Enligt regeringens mening finns det inte något motsatsförhållande mellan åtgärder inom bl.a. vård och socialtjänst för att ta hand om barn som drabbas av att bevittna brott mot anhöriga och att barnen ges möjlighet till den upprättelse som ekonomisk ersättning kan innebära. Det finns därför inte anledning att på denna grund avstå från att införa en möjlighet till ekonomisk ersättning.

Avgränsning av de fall som bör ersättas

Genom lagstiftning som trätt i kraft den 1 juli 2003 har en ny straffskärpningsgrund införts i 29 kap. 2 § 8 brottsbalken (se prop. 2002/03:53). Enligt den nya regleringen skall som en försvårande omständighet vid bedömningen av ett brotts straffvärde beaktas om brottet varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i dess förhållande till en närstående person. När bestämmelsen infördes angavs det i förarbetena att skyddet enligt den nya straffskärpningsgrunden inte är begränsat till de fall där brottet riktas direkt mot ett barn utan också omfattar sådana fall där ett barn bevittnar – ser eller hör – t.ex. att en förälder blir slagen av den andre föräldern eller av någon annan närstående till barnet. Vilka typer av brott som är ägnade att skada ett barns trygghet ansågs få bedömas utifrån samtliga omständigheter i det enskilda fallet. Straffskärpningsgrunden skulle ha sitt främsta tillämpningsområde vid vålds- och sexualbrottslighet, men även vid andra typer av brottslighet skulle den kunna vara relevant. Som exempel nämndes det fallet att en förälder hotar den andre föräldern eller inför barnen slår sönder det gemensamma hemmet. Det angavs att fall då barnet bevittnar våld av mer allvarligt slag mot en närstående i regel fick anses uppfylla kriteriet.

Vid införandet av en särskild möjlighet till ersättning för barn som bevittnar våld är det naturligt att utgå från denna straffskärpningsgrund. Enligt regeringen fångar straffskärpningsgrunden väl in de situationer där det är rimligt att barnet har rätt till särskild brottsskadeersättning. Genom förekomsten av straffskärpningsgrunden kan det också antas att den omständigheten att ett barn befunnit sig i anslutning till en brottsplats i allmänhet kommer att uppmärksammas i polisutredningar.

De barn som bör vara berättigade till ersättning är alltså de som bevittnat ett brott som varit ägnat att skada deras trygghet och tillit i förhållande till en närstående. Det bör inte i det enskilda fallet krävas någon utredning av huruvida någon psykisk påverkan på barnet faktiskt uppkommit. Avgörande bör i stället vara om brottet är sådant att påverkan typiskt sett kan antas förekomma.

Enligt 1 § skall brottsskadelagen tillämpas dels om brottet begåtts i Sverige, dels, såvitt avser personskada och kränkning, om brottet begåtts utomlands mot någon som hade hemvist i Sverige. Om brottet och den

skadelidande har så ringa anknytning till Sverige att det inte är rimligt att skadan ersätts av svenska statsmedel tillämpas lagen dock inte. Reglerna om ersättning till barn som bevitnar brott bör i enlighet med huvudregeln tillämpas om brottet begås i Sverige. För att ersättning skall kunna utgå även med anledning av brott som ett barn bevitnar under exempelvis en semesterresa bör lagen tillämpas också om ett barn med hemvist i Sverige bevitnar ett brott av det aktuella slaget utomlands.

6.4.2 Ersättningens storlek

Regeringens förslag: Ersättningen skall bestämmas efter vad som är skäligt med hänsyn till det bevitnade brottets allvar.

Promemorians förslag: Överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Endast ett fåtal remissinstanser uttalar sig över denna del av förslaget. *Försäkringsförbundet* uttrycker tveksamhet över att graden av skada inte beaktas. Enligt förbundet bör barnets ålder vägas in i skälighetsbedömningen. *Sveriges advokatsamfund* anser att ytterligare ledning bör lämnas avseende sättet för bestämmande av ersättningens storlek.

Skälen för regeringens förslag: Som redogjorts för i tidigare avsnitt bör ersättning enligt den föreslagna regeln betalas även till barn som inte drabbats av någon påvisbar skada. En konsekvens av detta är att det inte bör krävas någon utredning om hur det enskilda barnet påverkats av att bevittna ett brott, för att barnet skall vara berättigat till ersättning. Avgörande bör i stället vara om brottet är sådant att det typiskt sett är ägnat att skada barnets trygghet och tillit i förhållande till en närstående person. Ersättningens storlek kan därmed inte anknytas till den effekt eller skada som orsakats barnet. I stället bör allvaret i det eller de brott som barnet bevittnat avgöra ersättningens storlek.

Frågan om bedömningen av ersättningens storlek behandlas i författningskommentaren.

6.4.3 Brottsoffermyndighetens beslutsunderlag m.m.

Regeringens förslag: När Brottsoffermyndigheten bestämmer ersättningen skall brottsskadelagens regler för fastställande av ersättning för kränkning gälla. Inget undantag skall göras från regeln att ansökan endast skall prövas om brottet anmälts till åklagare eller polismyndighet.

Promemorians förslag: Överensstämmer i huvudsak med regeringens. I promemorian föreslås dock att en ansökan om brottsskadeersättning skall prövas även om brottet inte anmälts till åklagare eller polismyndighet.

Remissinstanserna: Ett flertal remissinstanser förespråkar att ansökan skall prövas endast om brottet anmälts till åklagare eller polismyndighet eller påpekar problem med den ordning som föreslagits i promemorian.

Skälen för regeringens förslag: Enligt brottsskadelagen prövas en ansökan om brottsskadeersättning endast om brottet har anmälts till

åklagare eller polismyndighet eller om sökanden visar giltig anledning till att någon sådan anmälan inte har gjorts. Bakgrunden till bestämmelsen är bl.a. att polisens utredningsmaterial är av stort värde som grundval för Brottsoffermyndighetens prövning (jfr prop. 1977/78:126 s. 53). I promemorian anfördes att det inte kan läggas något ansvar på barnet att avgöra huruvida brottet skall anmälas till polis eller åklagare. Ett undantag från kravet på anmälan till åklagare eller polismyndighet borde därför enligt promemorian införas för de nu aktuella ärendena.

Som framhålls av flera remissinstanser kan ett bristfälligt beslutsunderlag många gånger leda till stora tillämpningsproblem i de fall där någon polisanmälan inte skett. Det kan inte heller bortses från att risken för missbruk ökar väsentligt om det inte finns något krav på polisanmälan. Enligt regeringens mening bör det därför inte införas något generellt undantag från kravet på polisanmälan i dessa fall. Om ansökan om ersättning görs utan att brottet polisanmälts, får Brottsoffermyndigheten pröva om det finns giltig anledning till det i det enskilda fallet. Det ligger i sakens natur att den bedömningen i de nu aktuella fallen måste ta hänsyn till den speciella situation som ett barn som bevittnat ett brott mot en nära anhörig befinner sig i.

För att myndighetens beslutsunderlag i denna typ av ärenden generellt skall hålla god kvalitet är det dock av stor vikt att närvaron av barn i anslutning till brottsplatser uppmärksammas under förundersökningar. Eftersom ett barns närvaro aktualiserar tillämpligheten av en särskild straffskärpningsgrund, kan det förutsättas att förekomsten av barn som bevittnat brott mot närstående personer i allt högre utsträckning kommer att uppmärksammas av polis och åklagare. Även polisens skyldighet att underrätta myndigheter inom socialtjänsten om förhållanden som bör föranleda någon åtgärd av dem bör leda till att förekomsten av barn i miljöer där det begås brott uppmärksammas.

När brottsskadeersättning utgår inträder staten intill det utgivna beloppet i den skadelidandes rätt till skadestånd. Den nu föreslagna formen av brottsskadeersättning skiljer sig från övrig sådan ersättning på det sättet att den inte i sig motsvaras av någon skadeståndsskyldighet för den person som begått brottet. Det finns inte skäl att införa en särskild reglering om rätt för staten att framställa krav när det inte finns någon underliggande skadeståndsskyldighet.

6.4.4 Företrädare för barnet och hantering av utbetald ersättning

Promemorian

I promemorian berördes inte frågan om vem som har möjlighet att göra en ansökan om ersättning för barnets räkning. Inte heller frågan om hur utbetald ersättning skall skyddas behandlades. Ett stort antal remissinstanser har efterlyst förtydliganden i dessa avseenden.

Företrädare för barnet

Barn står under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem eller av en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Vårdnadshavaren, eller om vårdnaden utövas av två personer dessa i förening, har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. Vårdnadshavare skall i takt med barnets stigande ålder och utveckling ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål.

En ansökan om brottsskadeersättning utgör en sådan personlig angelägenhet för barnet som vårdnadshavare skall bestämma om. Står barnet under vårdnad av båda föräldrarna, skall beslutet fattas gemensamt av dem. Som flera remissinstanser påpekat kan det bli problem om vårdnadshavaren är den som begått det brott som ligger till grund för barnets rätt till ersättning. Det kan ju antas att denne då ofta inte vill medverka till att en ansökan görs.

Denna svårighet är dock inte unik för den typ av brottsskadeersättning som nu föreslås. Samma intresse motsättning kan finnas när barnets rätt till brottsskadeersättning grundas på att barnet direkt utsatts för ett övergrepp av vårdnadshavaren. Som Riksdagens ombudsmän påpekar finns det i de här fallen förutsättningar för överförmyndare att utse god man enligt 11 kap. 2 § tredje stycket föräldrabalken. Överförmyndaren skall utse en sådan god man om det är lämpligt. Enligt Brottsoffermyndigheten tar i dessa fall myndigheten regelmässigt kontakt med behörig överförmyndare.

Enligt rättshjälpslagen (1996:1619) kan rättshjälp beviljas i en rättslig angelägenhet om den rättssökande behöver rättsligt biträde och det är rimligt att staten bidrar till kostnaderna. Det torde i och för sig inte vara uteslutet att rättshjälp kan beviljas för en ansökan om brottsskadeersättning. Normalt torde det dock inte anses finnas behov av biträde för upprättande av ansökan. Den hjälp som barnet behöver får det normalt av vårdnadshavare och god man.

Hanteringen av utbetald ersättning

Den som är under arton år får, med vissa undantag, inte själv råda över sin egendom. Rätten att förvalta egendomen och att företräda barnet i frågor som rör tillgångarna tillkommer normalt barnets förmyndare. För barn som står under vårdnad av båda föräldrarna är dessa förmyndare. Om barnet endast står under den ene förälderns vårdnad, är denne ensam förmyndare.

I princip är det förmyndarna som bestämmer hur barnets tillgångar skall användas och placeras. En grundläggande förutsättning är dock att tillgångarna används till barnets nytta. Förmyndare får inte ge bort barnets egendom, annat än i mycket begränsad omfattning, utan samtycke från överförmyndare. En förmyndare som tillägnar sig barnets egendom gör sig skyldig till förskingring.

Ett särskilt sätt att förstärka skyddet för ett barns tillgångar är användandet av så kallade spärrade konton. Sådana konton innebär att överförmyndare måste ge sitt samtycke till att tillgångar på kontot tas i anspråk av förmyndaren. En förmyndare som vill ta ut pengar från kontot

måste redogöra för syftet med användningen av tillgångarna, vilket fungerar som en garanti mot att egendomen förslösas.

Enligt 13 kap. 19 § föräldrabalken får överförmyndaren, om det av någon särskild anledning behövs för att trygga förvaltningen, meddela den som skall betala pengar till ett barn att pengarna skall sättas in hos en bank och i samband därmed begränsa möjligheten för förmyndarna att ta ut pengar från bankkontot. Ett konto som öppnas efter ett sådant beslut blir spärrat och de pengar som sätts in där är alltså skyddade mot förmyndarnas åtgärder. För att överförmyndaren skall ha möjlighet att ta ställning till om brottsskadeersättning som ett barn har rätt till bör sättas in på ett spärrat konto krävs att han eller hon får vetskap om att en utbetalning skall göras. Det skall därför införas en regel i brottsskedeförordningen (1978:635) som innebär att Brottsoffermyndigheten alltid skall underrätta behörig överförmyndare innan brottsskadeersättning betalas ut till ett barn. Överförmyndaren får genom underrättelsen möjlighet att besluta att ersättningen skall sättas in på spärrat konto, om det behövs för att skydda barnets tillgångar. Om personen som begått det brott som ger barnet rätt till ersättning är barnets förmyndare, finns det alltid skäl för överförmyndaren att besluta att brottsskadeersättningen skall sättas in på spärrat konto.

En särskild fråga som uppmärksammas i detta sammanhang är hur ersättning som betalas ut till ett barn bör beaktas vid prövning av en familjs behov av bidrag. Av Socialstyrelsens allmänna råd om ekonomiskt bistånd (SOSFS 2003:5) framgår att om ett barn har tillgångar som föräldrarna inte kan förfoga över, tillgångarna inte bör påverka föräldrarnas rätt till ekonomiskt bistånd för barnet. Detta gäller t.ex. bankmedel som står under överförmyndarens kontroll. Såvitt avser bostadsbidrag skall enligt lagen (1993:737) om bostadsbidrag ett belopp som motsvarar den ersättning som tillkommit ett barn med anledning av personskada eller kränkning undantas vid beräkningen av barnets förmögenhet.

7 Besöksförbud skyddar även barnen

7.1 Besöksförbud ger skydd för barn

Självklart påverkas barnens behov av stöd och möjlighet att ta tillvara sina rättigheter också av åtgärder som berör deras vårdnadshavare och andra anhöriga. Barn påverkas negativt av att växa upp i en miljö där våld, hot och andra brott förekommer. De rättsliga system som skall garantera att vuxna i deras närhet skyddas mot brott är därför viktiga för pojkar och flickors trygghet. Ett av många exempel på detta är reglerna om besöksförbud, där senare genomförda förändringar av lagstiftningen innebär att besöksförbud också kan gälla den gemensamma bostaden och större geografiska områden än tidigare. I praktiken innebär ett besöksförbud många gånger att en man inte får besöka eller kontakta en kvinna, även om besöksförbud givetvis också används i andra situationer. I och med att kvinnan i fråga ofta har barn kommer ett besöksförbud som gäller till skydd för henne att vara viktigt även för att ge barnet den

trygghet som det behöver. Dessutom kan ett besöksförbud självfallet meddelas med ett barn som skyddsobjekt, om det finns risk för att barnet skall utsättas för våld, hot eller trakasserier och samtliga förutsättningar för meddelande av besöksförbud är uppfyllda. Ur ett barnperspektiv är det därför av flera anledningar viktigt att lagen (1988:688) om besöksförbud och dess tillämpning är så effektiv som möjligt.

7.2 Information till målsäganden under förundersökningen

Den som har blivit utsatt för ett brott har behov av och rätt till en mängd information i samband med förundersökningen. Målsäganden skall t.ex. normalt sett underrättas om att åklagaren i vissa fall kan föra talan om enskilt anspråk med anledning av brottet, om möjligheten att få ersättning enligt brottsskadelagen och om vilka regler som gäller för förordnande av målsägandebiträde. Han eller hon skall även få information om vilka myndigheter och organisationer och andra som kan lämna stöd och hjälp och om möjligheterna till en stödperson. Om omständigheterna är sådana att det kan bli aktuellt att meddela ett besöksförbud skall målsäganden så snart som möjligt underrättas om vilka regler som gäller i detta avseende (13 a § förundersökningskungörelsen [1947:948]). Om målsäganden begär ett beslut om besöksförbud är det åklagarens uppgift att pröva frågan. En fråga om besöksförbud kan även tas upp utan särskild begäran från målsäganden, t.ex. på initiativ av åklagaren själv (7 § lagen om besöksförbud).

7.3 Behov av ytterligare information

<p>Regeringens förslag: En bestämmelse som innebär att målsäganden i vissa situationer skall informeras särskilt om de regler som gäller för meddelande av besöksförbud införs i lagen om kriminalvård i anstalt, lagen om rättspsykiatrisk vård och i lagen om slutna ungdomsvård.</p>
--

Promemorians förslag: Överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser har tillstyrkt eller inte haft något att invända mot förslaget.

Skälen för regeringens förslag

Behov av besöksförbud

I vissa situationer kommer en dömd person att vistas utanför anstalten, sjukvårdsinrättningen eller det slutna ungdomshemmet. Det kan bero på att straffet är verkställt, att vården skall upphöra eller att den dömda har någon form av utevistelse i syfte att förbereda frigivningen och därmed minska risken för återfall i brott. Det ligger i sakens natur att utevistelsen kan medföra en ökad risk för att den dömda kontaktar målsäganden, eller i vart fall en rädsla hos denne att så skall ske. Det kan, enligt regeringens

uppfattning, finnas ett behov av ett besöksförbud som hindrar den dömda att besöka eller på annat sätt ta kontakt med målsäganden.

Personsäkerhetsutredningen föreslog i delbetänkandet Nationell handlingsplan mot våld i nära relationer (SOU 2002:71) att det skulle finnas en skyldighet för kriminalvården att underrätta åklagaren om förutsättningar för ett besöksförbud kunde antas föreligga i något av de fall som omfattas av 35 § lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt. Utredningen föreslog motsvarande bestämmelse i fråga om sluten ungdomsvård och rättspsykiatrisk vård som är förenad med särskild utskrivningsprövning.

Flertalet remissinstanser tillstyrkte förslaget, men andra avstyrkte det eller var tveksamma till effekterna av det. BRÅ påpekade exempelvis att merparten av de beslut om besöksförbud som meddelas i dag utfärdas på initiativ av den utsatta kvinnan eller någon närstående till henne samt att det är sällsynt att åklagaren utnyttjar sin möjlighet att på eget initiativ vidta åtgärder för att utfärda ett förbud. Detta ligger enligt BRÅ i sakens natur då ett besöksförbud som den utsatta kvinnan inte själv vill ha blir i det närmaste verkningslöst. Åklagarmyndigheten i Malmö anförde att behovet torde vara förhållandevis begränsat, eftersom målsäganden redan tillfrågats om han eller hon vill bli underrättad om tidpunkt för frigivning m.m. och då som regel även haft möjlighet att ta ställning till behovet av besöksförbud. Åklagarkammaren i Uppsala avstyrkte förslaget och anförde att vid gärningsmannens frigivning har kriminalvården redan i dag en underrättelseskyldighet direkt till målsäganden och det torde då vara upp till målsäganden att ansöka om besöksförbud.

Det förtjänar att framhållas att det är viktigt att målsäganden medverkar till ansökan och står bakom beslutet om besöksförbud. Som BRÅ påpekat fyller ett beslut om besöksförbud som den utsatta personen inte själv vill ha knappast någon funktion. Personsäkerhetsutredningens förslag att kriminalvården, Statens institutionsstyrelse respektive den psykiatriska vårdinrättningen skall informera åklagaren direkt i stället för målsäganden, framstår därför inte som den bästa tänkbara lösningen.

Behov av adekvat information

Enligt regeringens mening kan det däremot finnas skäl att i ett senare skede, dvs. efter det att rättsprocessen är avslutad, påminna målsäganden om möjligheterna att ansöka om besöksförbud. Under förundersökningen får målsäganden en mängd information, bl.a. om vilka regler som gäller för besöksförbud. I samband med den dömdes eventuella utevistelser och frigivning har målsäganden ofta inte längre kontakt med myndigheterna inom rättsväsendet. Informationen som han eller hon tidigare fått har kanske fallit i glömska. Det kan då vara viktigt att målsäganden i samband med informationen om att den dömda kommer att friges eller få någon form av utevistelse, påminns om vilka regler som gäller för besöksförbud. För att målsäganden skall kunna ta ställning till behovet av ett besöksförbud är det ju av väsentlig betydelse att hon eller han har tillgång till adekvat information. Med hjälp av sådan information kan det vara lättare för målsäganden att agera och själv ta kontakt med åklagare. I BRÅ:s utvärdering av lagen om besöksförbud och dess tillämpning framhåller rådet också att myndigheternas information har avgörande

betydelse för att utsatta personer skall ansöka om besöksförbud (BRÅ-rapport 2002:3). Regeringen anser därför att en bestämmelse om sådan informationsskyldighet bör införas i lagen om kriminalvård i anstalt, lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård och i lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård. Informationen bör kunna lämnas i standardiserad form, vare sig den lämnas muntligt eller skriftligt. När det gäller lagen om rättspsykiatrisk vård bör den aktuella bestämmelsen kompletteras så att det framgår att underrättelsen skall utformas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet.

Komplettering i lagen om verkställighet av sluten ungdomsvård

Bestämmelsen om information till målsäganden i lagen om verkställighet av sluten ungdomsvård innehåller inte någon rätt för målsäganden till information vid den dömdes frigivning, till skillnad från vad som gäller enligt lagen om kriminalvård i anstalt. Även lagen om rättspsykiatrisk vård innehåller en bestämmelse om information till målsäganden vid den tidpunkt som motsvarar frigivningen, dvs. när vården skall upphöra. Det torde inte finnas något skäl att brottsoffret skall få sämre information om gärningsmannen blir dömd till sluten ungdomsvård än om han eller hon döms till fängelse eller rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning. Enligt regeringens mening bör lagen om verkställighet av sluten ungdomsvård därför kompletteras med en bestämmelse om att målsäganden skall erbjudas information om när den dömda frigives. Informationen skall lämnas i lämplig tid före frigivningen.

8 Ekonomiska konsekvenser

I lagrådsremissen föreslås ändringar i brottsskadelagen (1978:413) som innebär att en särskild rätt till ersättning från staten skall införas för barn som bevittnar ett brott som är ägnat att skada tryggheten och tilliten hos barnet i dess förhållande till en närstående person. Denna reform kommer att ge upphov till ökade kostnader, dels i form av ersättning till barn som enligt den föreslagna regleringen är berättigade till sådan, dels för Brottsoffermyndighetens behandling av de ytterligare ansökningar om ersättning som ändringarna kan förväntas ge upphov till.

En uppskattning av kostnadernas omfattning är förenad med mycket stor osäkerhet. Enligt en grov skattning som gjorts kan antalet barn som beviljas ersättning med tillämpning av de nya reglerna antas uppgå till 100 årligen. Med ett genomsnittligt ersättningsbelopp om 10 000 kronor skulle det medföra en årlig kostnadsökning med 1 miljon kronor avseende utbetalda ersättningar. Denna kostnad skall finansieras inom befintligt anslag för brottsskadeersättningen. Brottsoffermyndigheten handlägger cirka 10 000 brottsskadeärenden årligen. 100 nya ärenden skulle således innebära en ökad ärendevolymer med cirka en procent.

År 2004 uppgick Brottsoffermyndighetens kostnader för brottsskadeverksamheten till cirka 21,1 miljoner kronor. En ökad ärendevolymer på en procent beräknas därmed generera en kostnadsökning

på cirka 210 000 kronor per år. Finansieringen av dessa kostnadsökningar skall hanteras inom myndighetens befintliga anslag. I budgetpropositionen för 2005 föreslog regeringen att anslaget för Brottsoffermyndighetens förvaltningsutgifter skulle tillföras 4 miljoner kronor från 2005 och aviserade samtidigt resursförstärkningar på 6 miljoner kronor från 2007. I nämnda proposition föreslog regeringen även att anslaget för ersättning enligt brottsskadelagen (1978:413) skulle tillföras 10 miljoner kronor från 2005 och aviserade samtidigt resursförstärkningar på 16 miljoner kronor från 2007.

I lagrådsremissen föreslås även en ändring i socialtjänstlagen (2001:453) som innebär ett förtydligande av socialtjänstens ansvar för barn som bevittnar våld av eller mot närstående vuxna. Detta förslag torde inte medföra någon kostnadsökning.

Vidare föreslås att en bestämmelse skall införas i lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt, lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård och i lagen (1998:603) om slutna ungdomsvård som innebär att målsäganden i vissa situationer särskilt skall informeras om de regler som gäller för meddelande av besöksförbud. Förslagen medför inte några ökade kostnader för myndigheterna.

9 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 15 november 2006.

Ändringarna i lagen om kriminalvård i anstalt, lagen om rättspsykiatrisk vård och lagen om verkställighet av slutna ungdomsvård är handlingsregler som endast riktar sig till myndigheterna. Från datum för ikraftträdande skall dessa lämna den aktuella informationen till målsäganden oavsett vid vilken tidpunkt brottet begicks, gärningsmannen blev dömd, eller målsäganden anmälde att hon eller han vill ha information. Några övergångsbestämmelser krävs inte.

Även ändringen i socialtjänstlagen är en handlingsregel som riktar sig till kommunen. Inte heller i detta fall krävs några övergångsbestämmelser.

När det gäller ändringarna i brottsskadelagen bör de nya föreskrifterna omedelbart efter ikraftträdandet tillämpas fullt ut av Brottsoffermyndigheten. De nya föreskrifterna bör således tillämpas även om den händelse som ansökan grundas på ägt rum före ikraftträdandet. Att de nya föreskrifterna skall tillämpas på detta sätt följer, i och för sig, även utan övergångsreglering av grundläggande förvaltningsrättsliga principer. I förtydligande syfte kan det dock finnas anledning att införa en regel med denna innebörd. I 14 § finns regler om när en ansökan om brottsskadeersättning senast skall göras för att den skall tas upp till prövning. Den regeln kommer att utgöra den yttersta gränsen för hur gamla händelser som kan läggas till grund för en ansökan om ersättning enligt de nya föreskrifterna.

10 Författningskommentar

10.1 Förslaget till lag om ändring i lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt

35 §

Till paragrafen har ett nytt tredje stycke fogats. Av detta framgår att den underrättelse som lämnas till målsäganden skall utformas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. Denna bestämmelse var tidigare placerad i det andra stycket. Dessutom har ett tillägg gjorts som innebär att underrättelsen skall innehålla information om de regler som gäller för meddelande av besöksförbud enligt lagen (1988:688) om besöksförbud. Det är samma slags information som i vissa fall skall lämnas till målsäganden under förundersökningen, se 13 a § förundersökningskungörelsen (1947:948). Vidare har vissa redaktionella och språkliga ändringar genomförts. Skälen för förslaget har närmare utvecklats i avsnitt 7.3. Som framgår av detta avsnitt bör informationen kunna lämnas i standardiserad form, antingen den lämnas muntligt eller skriftligt.

10.2 Förslaget till lag om ändring i brottsskadelagen (1978:413)

1 §

Paragrafen innehåller de grundläggande förutsättningarna för att lagen skall vara tillämplig. I det andra stycket har införts en ny mening som innebär att lagen skall tillämpas även när ett barn med hemvist i Sverige utomlands har bevittnat ett brott som varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos barnet i dess förhållande till en närstående person. Härigenom kommer möjligheten till denna form av ersättning att omfatta även händelser under exempelvis semesterresor.

4 a §

Genom paragrafen, som är ny, har införts en särskild rätt till brottsskadeersättning för barn som bevittnar ett brott som är ägnat att skada barnets trygghet och tillit i förhållande till en närstående person. Övervägandena finns i avsnitt 6.4.1.

Berättigade till ersättning enligt bestämmelsen är barn, varmed i detta sammanhang förstås personer under 18 år. Avgörande för rätten till ersättning är barnets ålder när brottet begicks. Barnet har rätt till ersättning om det har bevittnat brottet. Därmed avses huvudsakligen att barnet sett eller hört den brottsliga gärningen begås. Att brottet skall ha varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos barnet i dess förhållande till en närstående person skall i princip tilläggas samma innebörd vid tillämpning av denna bestämmelse som vid tillämpning av 29 kap. 2 § brottsbalken. Det är dock inte någon förutsättning för att barnet skall vara berättigat till ersättning att straffskärpningsregeln tillämpats av domstol. Det ankommer på Brottsoffermyndigheten att pröva om brottet är av sådant slag att det uppfyller kriterierna.

Om ett barn som bevittnat ett brott drabbats av en personskada av psykisk art, kan barnet ha rätt till brottsskadeersättning för personskadan. Ersättning enligt den bestämmelse som nu föreslås skall då utgå vid sidan av den ersättningen. Har emellertid barnet själv varit utsatt för brottet på ett sådant sätt att brottet kan anses ha varit riktat mot honom eller henne, kan barnet knappast sägas ha bevittnat brottet. Barnet har i en sådan situation normalt rätt till ersättning för kränkning. Ersättning enligt denna bestämmelse bör inte utgå vid sidan av kränkingsersättning.

5 §

Paragrafen innehåller regler för hur brottsskadeersättning bestäms. I det nya fjärde stycket regleras hur sådan brottsskadeersättning skall bestämmas som tillkommer ett barn som bevittnat ett brott som varit ägnat att skada barnets trygghet och tillit i förhållande till en närstående person.

Avsikten är att ersättningen skall bestämmas utifrån en objektiv bedömning av allvaret i det brott som barnet bevittnat. Vid bedömningen av brottets allvar bör framför allt beaktas den skada, kränkning och fara som det gett upphov till. Ledning kan hämtas ur en bedömning av brottets straffvärde enligt 29 kap. 1 § brottsbalken. Någon bedömning av vilken effekt bevittnandet faktiskt haft för det enskilda barnet skall alltså inte göras. Omständigheter hänförliga till barnets person skall inte heller påverka ersättningen. Den undre gränsen för de fall som ersätts bestäms av att endast bevittnande av brott som är ägnade att skada barnets tillit och trygghet ger rätt till ersättning.

Schablonbelopp för ersättningen bör i stor utsträckning kunna tillämpas. För ett barn som vid ett enstaka eller ett fåtal tillfällen bevittnat brottslighet med ett straffvärde som inte överstiger några månaders fängelse bör ersättningen ligga i nivå med den lägsta ersättning för kränkning som enligt praxis utgår.

11 a §

I paragrafen, som är ny, regleras vissa frågor beträffande brottsskadeersättning enligt 4 a §. Vid bestämmandet av sådan ersättning skall reglerna i 10 § om självrisk och i 11 § om högsta ersättningsbelopp tillämpas, på motsvarande sätt som när ersättning för kränkning bestäms.

Övergångsbestämmelser

Enligt övergångsbestämmelsen skall de nya föreskrifterna i brottsskadelagen skall tillämpas även på ansökningar som grundar sig på händelser som ägt rum före ikraftträdandet. I 14 § finns regler om när en ansökan om brottsskadeersättning senast skall göras för att den skall tas upp till prövning. Om åtal väckts skall ansökan göras inom två år från det att dom eller slutligt beslut har vunnit laga kraft. I övriga fall räknas tvåårsfristen från det att beslut fattats om nedläggning av förundersökning eller från tidpunkten för brottet. Om det finns synnerliga skäl kan dock Brottsoffermyndigheten pröva en ansökan även om den kommit in för sent. Reglerna om senaste tidpunkt för ansökan, inklusive möjligheten att i undantagsfall pröva en för sent ingiven ansökan,

kommer att utgöra den yttersta gränsen för hur gamla händelser som kan läggas till grund för en ansökan om ersättning enligt de nya föreskrifterna.

10.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård

28 §

I bestämmelsen har ett tillägg gjorts i tredje stycket som innebär att underrättelsen till målsäganden skall utformas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. Detta tillägg har sin förebild i 35 § lagen om kriminalvård i anstalt och i 21 § lagen om verkställighet av sluten ungdomsvård, vilka innehåller en liknande informationsskyldighet till målsäganden. Dessutom har ett tillägg gjorts som motsvarar tillägget i tredje stycket i 35 § lagen om kriminalvård i anstalt. I denna del hänvisas till den författningskommentaren.

10.4 Förslaget till lag om ändring i lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård.

21 §

I paragrafen har vissa redaktionella ändringar gjorts i första stycket. Vidare har i första stycket lagts till en bestämmelse om att målsäganden skall tillfrågas om han eller hon vill bli underrättad om när den dömde frigges. Denna underrättelse skall, som framgår av tredje stycket, lämnas i lämplig tid före frigivningen. Motsvarande bestämmelser finns i 35 § lagen om kriminalvård i anstalt. Skälen för tillägget har behandlats i avsnitt 7.3. Dessutom har ett materiellt tillägg gjorts i tredje stycket som motsvarar tillägget i tredje stycket 35 § lagen om kriminalvård i anstalt. I denna del hänvisas till den författningskommentaren.

10.5 Förslaget till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

5 kap. 11 §

Paragrafen klargör att socialnämnden har ett ansvar för att stödja och hjälpa dem som har utsatts för brott och deras anhöriga samt att det bör bedrivas ett aktivt arbete i detta hänseende. Det anges även att socialnämnden särskilt bör beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp i hemmet kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation.

I paragrafen har ett tillägg gjorts som innebär att det uttryckligen slås fast att socialnämnden också skall beakta att barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående vuxna är offer för brott och kan vara i behov av stöd och hjälp. Förslaget tydliggör socialtjänstens ansvar för den grupp barn som bevittnar våld av eller mot närstående vuxna. Denna formulering innebär att den till barnet närstående vuxna kan vara antingen offer eller gärningsman. Även barn som bevittnar våld eller

andra övergrepp som en närstående vuxen utsätter ett annat barn för omfattas av bestämmelsen. Den närstående personen kan även vara ett syskon som uppnått vuxen ålder.

Med att barn bevittnat våld eller andra övergrepp avses huvudsakligen att barnet sett eller hört den brottsliga gärningen begås.

Skälen för förslaget utvecklas närmare i avsnitt 5.3.

Sammanfattning av promemorian Barnen i brottets skugga

I promemorian lämnas förslag till flera åtgärder som syftar till att stärka rättigheterna för och stödet till barn som bevittnar och på annat sätt drabbas av brott av och mot närstående personer. Det lämnas också förslag till åtgärder för barn som själva drabbas av brott samt för att förebygga att barn och ungdomar dras in i kriminalitet.

Det finns ett starkt behov av att förstärka stödet och rättigheterna för barn som bevittnar brott eller på annat sätt drabbas av brott av och mot närstående personer. Barn som på detta sätt lever i skuggan av brott kan ha samma behov av upprättelse och stöd som barn som själva drabbats av brott. För att lyfta fram det behov av stöd och hjälp som denna grupp barn kan ha och förtydliga socialtjänstens ansvar för dem föreslås i promemorian att det skall slås fast i socialtjänstlagen att barn som bevittnar våld eller andra övergrepp av eller mot närstående vuxna är offer för brott. Det lämnas också förslag om att barn som bevittnar ett brott som är ägnat att skada barnets trygghet i förhållande till en närstående person skall ha rätt till brottsskadeersättning från staten.

I promemorian föreslås även att målsäganden i fler situationer än för närvarande skall få information om vilka bestämmelser som gäller för meddelande av besöksförbud, vilket även kan komma barn till godo. Informationen skall enligt förslaget bl.a. lämnas när en frihetsberövad gärningsman skall frigges eller har blivit beviljad någon form av utevistelse. För de barn som har en förälder intagen i häkte eller anstalt är det viktigt att kriminalvården – i de fall det anses vara till barnets bästa – underlättar för barnet att hålla kontakt med den frihetsberövade föräldern. I promemorian föreslås att regeringen skall uppdra åt berörda myndigheter att analysera läget i dag och lämna förslag på fortsatta insatser som kan förbättra situationen för dessa barn.

Utredningar och behandlingsinsatser vid brott mot barn skall genomföras med barnens bästa för ögonen. Rättsväsendets utredningsinsatser och de stöd- och behandlingsinsatser som sociala myndigheter och hälso- och sjukvården vidtar måste vara både effektiva och skonsamma för barnet. I promemorian föreslås att berörda myndigheter skall få i uppdrag att medverka till att en eller flera försöksverksamheter med samverkan under ett gemensamt tak kan etableras.

I det brottsförebyggande arbetet har skolan en central roll. För att detta arbete skall få genomslag och bli effektivt behöver pedagoger och annan skolpersonal stöd. I promemorian föreslås ett uppdrag som innebär att ett handledningsmaterial för lärare och elever i de lägre årskurserna i skolan skall tas fram.

Promemorians lagförslag

1 Förslag till lag om ändring i lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt

Härigenom föreskrivs att 35 § lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt⁶ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Om en intagen avtjänar straff för ett brott som har riktat sig mot någons liv, hälsa, frihet eller frid, skall målsäganden tillfrågas om han eller hon vill bli underrättad om följande:

- i vilken anstalt den intagne befinner sig,
- om den intagne förflyttas till öppen anstalt,
- om den intagne får permission enligt 32 §,
- om den intagne vistas utanför anstalt enligt 11, 14, 34, 37 eller 43 §§,
- om den intagne avtjänar en del av straffet genom verkställighet utanför anstalt enligt 33 a §,
- om den intagne friges,
- om den intagne rymmer, och
- om den intagne uteblir efter permission eller någon annan vistelse utanför anstalten.

En begärd underrättelse behöver inte lämnas angående en planerad vistelse utanför anstalten när en underrättelse på grund av beslutad bevakning eller andra förhållanden framstår som uppenbart obehövlig. Detsamma gäller när en underrättelse kan befaras medföra fara för den intagnes liv eller hälsa. Underrättelse till målsägande angående frigivning skall lämnas i lämplig tid före frigivningen och i andra fall så tidigt som möjligt.

Föreslagen lydelse

35⁷ §

Om en intagen avtjänar straff för ett brott som har riktat sig mot någons liv, hälsa, frihet eller frid, skall målsäganden tillfrågas om han eller hon vill bli underrättad om följande:

1. i vilken anstalt den intagne befinner sig,
2. om den intagne förflyttas till öppen anstalt,
3. om den intagne får permission enligt 32 §,
4. om den intagne vistas utanför anstalt enligt 11, 14, 34, 37 eller 43 §§,
5. om den intagne avtjänar en del av straffet genom verkställighet utanför anstalt enligt 33 a §,
6. när den intagne friges,
7. om den intagne rymmer, och
8. om den intagne uteblir efter permission eller någon annan vistelse utanför anstalten.

En begärd underrättelse behöver inte lämnas angående en planerad vistelse utanför anstalten när en underrättelse på grund av beslutad bevakning eller andra förhållanden framstår som uppenbart obehövlig. Detsamma gäller när en underrättelse kan befaras medföra fara för den intagnes liv eller hälsa. Underrättelse till målsägande om frigivning skall lämnas i lämplig tid före frigivningen och i andra fall så tidigt som möjligt.

⁶ Lagen omtryckt 1990:1011.

⁷ Senaste lydelse 2001:510.

Underrättelsen skall utformas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet.

Underrättelsen skall utformas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. *Underrättelsen skall innehålla information om de regler som gäller för meddelande av besöksförbud enligt lagen (1988:688) om besöksförbud.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2006.

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsskadelagen (1978:413)
dels att 1, 5 och 14 §§ skall ha följande lydelse,
dels att det i lagen skall införas två nya paragrafer, 4 a och 11 a §§,
 med följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §⁸

Denna lag gäller ersättning av statsmedel för skada till följd av brott (brottskadeersättning).

Lagen tillämpas om brottet har begåtts i Sverige. Vid personskada och sådan kränkning som avses i 2 § andra stycket är lagen dessutom tillämplig om brottet har begåtts utomlands mot någon som hade hemvist i Sverige. Lagen tillämpas dock inte, om brottet och den skadelidande har så ringa anknytning till Sverige att det inte är rimligt att skadan ersätts av svenska statsmedel.

Lagen tillämpas om brottet har begåtts i Sverige. Vid personskada och sådan kränkning som avses i 2 § andra stycket är lagen dessutom tillämplig om brottet har begåtts utomlands mot någon som hade hemvist i Sverige. *Lagen tillämpas även om ett barn med hemvist i Sverige utomlands har bevittnat ett sådant brott som sägs i 4 a §.* Lagen tillämpas dock inte, om brottet och den skadelidande har så ringa anknytning till Sverige att det inte är rimligt att skadan ersätts av svenska statsmedel.

4 a §

Brottskadeersättning betalas till ett barn som bevittnat ett brott som varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos barnet i dess förhållande till en närstående person.

5 §⁹

Brottskadeersättning med anledning av personskada bestäms enligt 5 kap. 1–5 §§ skadeståndslagen (1972:207). Livränta betalas dock endast när ersättningen är av väsentlig betydelse för den skadelidandes framtida vård eller försörjning. Livränta värdesäkras enligt lagen (1973:213) om ändring av skadeståndslivräntor.

Brottskadeersättning med anledning av kränkning bestäms enligt 5 kap. 6 § första stycket skadeståndslagen.

Brottskadeersättning med anledning av sakskada bestäms enligt 5 kap. 7 § skadeståndslagen.

⁸ Senaste lydelse 2002:346.

⁹ Senaste lydelse 2001:733.

Brottsskadeersättning enligt 4 a § bestäms efter vad som är skäligt med hänsyn till det bevitnade brottets allvar.

I fråga om brottsskadeersättning tillämpas också 6 kap. 3 § skadeståndslagen. Rätten till brottsskadeersättning faller dock inte bort, om en ansökan om ersättning före dödsfallet gjorts hos Brottsoffermyndigheten.

*11 a §
Vid bestämmande av brottsskadeersättning enligt 4 a § tillämpas vad som sägs om brottsskadeersättning med anledning av kränkning i 10 och 11 §§.*

14 §¹⁰

Om allmänt åtal har väckts, skall ansökan om brottsskadeersättning göras inom två år från det att dom eller slutligt beslut har vunnit laga kraft. Har allmänt åtal inte väckts men förundersökning inletts, skall ansökan göras inom två år från det att förundersökningen lagts ned eller avslutats. I övriga fall skall ansökan göras inom två år från det att brottet begicks.

Om det finns synnerliga skäl kan en ansökan prövas även om den har kommit in för sent.

Ansökan prövas endast om brottet har anmälts till åklagare eller polismyndighet eller om sökanden visar giltig anledning till att någon sådan anmälan inte har gjorts.

Ansökan prövas endast om brottet har anmälts till åklagare eller polismyndighet eller om sökanden visar giltig anledning till att någon sådan anmälan inte har gjorts. Ansökan om ersättning enligt 4 a § prövas dock även om brottet inte har anmälts till åklagare eller polismyndighet.

I fråga om preskription av en fordran på brottsskadeersättning gäller vad som föreskrivs i 3 § preskriptionslagen (1981:130) om preskription av en fordran på skadestånd i anledning av brott.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2006. De nya föreskrifterna skall efter ikraftträdandet tillämpas vid prövning av alla ansökningar.

¹⁰ Senaste lydelse 1999:253.

3 Förslag till lag om ändring i lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård

Bilaga 2

Härigenom föreskrivs att 28 § lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

28 §¹¹

Genomgår en patient rättspsykiatrisk vård som är förenad med särskild utskrivningsprövning skall chefsöverläkaren, om brottet och övriga omständigheter gör det påkallat, ge målsäganden möjlighet att begära att bli underrättad dels om att patienten har lämnat sjukvårdsinrättningen utan tillstånd eller inte har återvänt dit sedan tiden för ett tillstånd att vistas utanför inrättningens område har gått ut eller tillståndet har återkallats, dels när beslut fattas om att patienten får vistas utanför sjukvårdsinrättningens område eller att vården skall upphöra. Önskar målsäganden underrättelse, skall en sådan ges så snart som möjligt och vid beslut som anges i denna paragraf innan patienten lämnar vårdinrättningen.

Om det finns särskilda skäl får underrättelse som avses i första stycket lämnas utan att målsäganden begärt att bli underrättad.

Underrättelsen skall utformas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. Underrättelsen skall innehålla information om de regler som gäller för meddelande av besöksförbud enligt lagen (1988:688) om besöksförbud.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2006.

¹¹ Senaste lydelse 1991:1968.

4 Förslag till lag om ändring i lagen (1998:603) om slutna ungdomsvård

Bilaga 2

Härigenom föreskrivs att 21 § lagen (1998:603) om slutna ungdomsvård skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

21 §

Om den dömda undergår slutna ungdomsvård för ett brott som har riktat sig mot någons liv, hälsa, frihet eller frid, skall målsäganden tillfrågas om han eller hon vill bli underrättad om vid vilket särskilt ungdomshem den dömda befinner sig samt om *han* förflyttas, vistas utanför det särskilda ungdomshemmet *eller* rymmer.

Underrättelse om en planerad vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet behöver inte lämnas, när en underrättelse på grund av beslutad bevakning eller andra förhållanden framstår som uppenbart obehövlig. Detsamma gäller när en underrättelse på goda grunder kan antas allvarligt äventyra den dömdes egen säkerhet.

Underrättelse till målsägande skall lämnas så tidigt som möjligt och utformas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet.

Om den dömda undergår slutna ungdomsvård för ett brott som har riktat sig mot någons liv, hälsa, frihet eller frid, skall målsäganden tillfrågas om han eller hon vill bli underrättad om följande:

1. vid vilket särskilt ungdomshem den dömda befinner sig,
2. när den dömda frigges,
3. om den dömda förflyttas,
4. om den dömda vistas utanför det särskilda ungdomshemmet, och
5. om den dömda rymmer.

Underrättelse till målsägande om frigivning skall lämnas i lämplig tid före frigivningen och i andra fall så tidigt som möjligt. Underrättelsen skall utformas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. Underrättelsen skall innehålla information om de regler som gäller för meddelande av besöksförbud enligt lagen (1988:688) om besöksförbud.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2006.

5 Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453) Bilaga 2

Härigenom föreskrivs att 5 kap. 11 § socialtjänstlagen (2001:453) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 kap

11 §

Socialnämnden bör verka för att den som utsatts för brott och dennes anhöriga får stöd och hjälp. Socialnämnden bör härvid särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp i hemmet kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation.

Socialnämnden bör verka för att den som utsatts för brott och dennes anhöriga får stöd och hjälp. Socialnämnden bör härvid särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp i hemmet kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation. *Nämnden bör också beakta att barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående vuxna är offer för brott och kan vara i behov av stöd och hjälp.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2006.

Förteckning över remissinstanserna

Följande remissinstanser har inkommit med svar: Riksdagens ombudsmän, Domstolsverket, Hovrätten för Övre Norrland, Linköpings tingsrätt, Riksåklagaren, Rikspolisstyrelsen, Kriminalvårdsstyrelsen, Brottsförebyggande rådet, Brottsoffermyndigheten, Socialstyrelsen, Statens institutionsstyrelse, Myndigheten för Skolutveckling, Barnombudsmannen, Umeå universitet, Kvinnovetenskapligt forum, Sveriges Kommuner och Landsting, Malmö kommun, Stockholms kommun, Kungsbacka kommun, Sundbybergs kommun, Varbergs kommun, Falu kommun, Karlshamns kommun, Skövde kommun, Oskarshamns kommun, Trollhättans kommun, Aneby kommun, Gotlands kommun, Tierps kommun, Åre kommun, Arvidsjaur kommun, Bräcke kommun, Stenungssunds kommun, Askersund kommun, Vadstena kommun, Brottsofferjourernas Riksförbund, Barnens Rätt I Samhället Riksförbundet, Riksorganisationen för Kvinnojourer och Tjejjourer i Sverige, Rädda Barnens Riksförbund, Sveriges advokatsamfund, Sveriges Försäkringsförbund och Sveriges Kvinnojourers Riksförbund.

Utöver remissinstanserna har synpunkter inkommit från Riksbryggan och HOPP – Riksorganisationen mot sexuella övergrepp.

Lunds universitet (Juridiska fakulteten), Göteborgs universitet (Institutionen för genusvetenskap), Högskolan i Gävle, Bollebygds kommun, Växjö kommun, Köpings kommun, Surahammars kommun, Skara kommun, Timrå kommun, Knivsta kommun, Försäkringsjuridiska föreningen och Elevorganisationen i Sverige har beretts tillfälle att yttra sig men avstått från det.